

РОЗРАХУНКИ ПО ТРУДОДНЯХ В КОЛГОСПАХ КІРОВОГРАДЩИНИ У 1946 р.

У статті розкриваються наслідки господарювання колективних господарств області в 1946 році та розміри винагороди колгоспникам за їхню працю.

Для оплати праці колгоспників держава ще до війни винайшла т.зв трудовні, що перетворилися на досить дієвий механізм фактичного присвоєння результатів праці колгоспників. Це свідчило про неймовірну експлуатацію жителів села. Трудовні, як форма оплати праці, не застосовувалася в промисловому виробництві, на будівництві, для працівників бюджетної сфери.

Для колгоспників Кіровоградської області постановою виконкому обласної ради депутатів трудящих від 28.04.1944 р. встановлювалися обов'язкові мінімуми трудовнів у таких кількостях та в такі строки: для колгоспників з районів Великоvisківського, Долинського, Єлизаветградківського, Златопільського, Знам'янського, Маловисківського, Новгородківського, Новомиргородського, Новопразького, Новоукраїнського, Олександрівського, Олександрійського, Онуфріївського, Петрівського, Піщанобридського, Хмельівського - до 15 червня виробити не менше 35 трудовнів, з 15 червня по 15 серпня - 30 трудовнів, з 15 серпня по 15 жовтня - 40 трудовнів, інші трудовні могли бути виконаними після 15 жовтня. Для інших 15 районів мінімум трудовнів встановлювався меншим на 5. Підписав цей документ голова облвиконкому Іщенко [1].

З 13.04.1942 р., відповідно до постанови Ради народних комісарів і ЦК ВКП(б) *“Про підвищення для колгоспників обов'язкового мінімуму трудовнів”*, встановлювався обов'язковий мінімум трудовнів на рік також і для дітей та підлітків віком від 12 до 16 років - членів сімей колгоспників. Малолітніх жителів села держава зобов'язувала виробити в колгоспі впродовж року не менше 50 трудовнів. Проте до праці в колгоспі їх примушувала не тільки ця постанова, а й неможливість батьків прогодувати своїх дітей через відсутність достатньої кількості продуктів харчування, що вони отримували як заробітну плату з колгоспної комори. Крім того, обов'язкові норми поставок сільськогосподарської продукції, що вироблялася на селянських подвір'ях та присадибних ділянках, держава встановила максимальними, тож діти змушені були під тиском післявоєнних обставин заробляти для себе хліб тяжкою і виснажливою працею.

На 1.01.1947 р. в 1721 колгоспах області нараховувалося 220460 дворів. У них на 1 січня 1947 року проживало 696999 чол. [2]. На жінок, дітей, підлітків, престарілих, немічних та хворих, які трудилися в колгоспах, припадало 69,9% всіх працюючих [3]. Саме вони виробляли основну кількість сільськогосподарської продукції та були найбільш експлуатованою частиною тогочасного населення, яке проживало на Кіровоградщині.

В середньому вироблення трудовнів на одного працюючого в області в 1945 та 1946 рр. було таким [4]:

Контингент працюючих	1945р./вироблено трудовнів	1946 р./вироблено трудовнів
Чоловіки	349	320
жінки	225	183
підлітки (з 12 до 16 років)	88	74
престарілі і непрацездатні	(відс. дані)	113

Всі категорії працюючих у сільському господарстві виробили таку кількість трудоднів (у%) [5]:

Вироблено трудоднів	1945 р./ у % до всіх працюючих	1946 р./ у % до всіх працюючих
До 50 трудоднів	4,1	4,6
від 51 до 100	8,8	10,7
від 101 до 200	40,8	41,9
від 201 до 300	26,7	22,7
від 301 до 400	11,6	11,1
понад 400	8,6	9,0

До колгоспної праці ставали і ті селяни, які були престарілими, непрацездатними і хворими. Ними вироблено трудоднів[6]:

Вироблено трудоднів	Непрацездатні, престарілі, хворі (чол.)
До 50 трудоднів	22063
від 51 до 100	14216
від 101 до 200	11433
від 201 до 300	6024
від 301 до 400	3307
понад 400	2252

В середньому по області на один трудодень за результатами роботи колгоспників у 1946 році нарахували [7]:

Вид продукції, нарахованої на трудодні	Її обсяг
Зерно	286 грам
гроші	54 коп.
картопля	72 грам
овочі	16 грам
сіно	8 грам
солома	163 грами
м'ясо	4 грами
МОЛОКО	358 грам

Середньостатистичний показник нарахованої продукції та грошей на один трудовдень в 1946 році надзвичайно різнився як по 1721 колгоспу області, так і по районах [8]:

Нараховане зерно на 1 трудовдень	К-сть колгоспів	% до загальної к-сті колгоспів	К-сть районів
До 100 грам	111	6,4	23
від 101 до 300	343	20,0	31
від 301 до 500	503	29,2	31
від 501 до 700	191	11,1	24
від 701 до 1000	63	3,7	6
від 1001 до 2000	9	0,6	6
від 2001 до 3000	1	-	1

Отже, в кожному четвертому господарстві області колгоспникам нарахували до 300 грам зерна на один трудовдень. Особливо тяжке становище склалося з наявністю хліба в 111 колгоспах області, де нарахованого зерна на трудовдень виявилось менше будь-якого мінімуму - до 100 грам. У майже 30% господарств нарахували до 0,5 кг хліба. Незаперечно, що цього виявилось надзвичайно мало.

Готуючи річний звіт для Держплану СРСР, обласне керівництво не вказало на те, скільки нарахували зерна на один трудовдень в тих 500 колгоспах, або в 30% з усіх, що на той час функціонували на Кіровоградщині та які до звіту не потрапили? Відповімо за них: *“Жодного грама зерна!”* Без сумніву, такі розрахунки з колгоспниками на трудовні спричинили масове й хронічне недоїдання в їхніх сім'ях та голод в зиму - весну 1946-1947 років.

Проте, були і винятки. Зокрема, в Новоукраїнському районі на один трудовдень нарахували в середньому по 560 грам зерна, у Великовиківському - по 529 грам, у Кіровоградському - 490 грам, у Бобринецькому - 472 грами, в Знам'янському - 440 грам.

Найменша оплата праці зерном на трудовні припала в Олександрійському (міському) районі - в середньому 183 грами на один трудовдень, Підвисоцькому - 132 грами, Долинському - 150 грам, Петрівському - 160 грам, Златопільському - 190 грам [9].

Але ці нарахування були тільки на папері. Практика видачі заробленого на трудовні в 1945-1946 рр. виявилася надзвичайно цинічною: колгоспники ніколи не отримували всього нарахованого по трудовнях. Їх реальне наповнення зерном, грошима та іншою продукцією фіксувалося набагато нижчим від декларованого. Це називалося так: колгосп заборгував колгоспникам. Заборгованість колгоспникам перетворилася на *“хронічну”*: борги колгоспів селянам на 1.01.1946 р. по зерну становили 52511 цнт, а станом на 1.01.1947 р. - 69910 цнт [10].

Аналогічна ситуація склалася і з виплатою грошей колгоспникам. За 1946 рік доходи колгоспів становили 126158,1 тис. крб. На податки і збори колгоспи витратили 22310 тис. руб., на держпозику 1946 р. - 231,9 тис. руб., до видачі на трудовні визначили 39346 тис. руб., або в середньому по 54 копійки на 1 трудовдень [11]. Проте виявилось багато таких колгоспів, де на трудовдень за результатами роботи в 1946 р. нарахували від 2 до 5 копійок. Були й такі господарства, де на

трудодні селянам не нараховували жодної копійки. Отримати навіть копійки за тогочасної системи оплати праці в колгоспах селянам було неможливим з кількох причин: майже всі зароблені гроші йшли на розрахунки за зобов'язаннями по державних позиках, крім того наявних (живих) грошей в колгоспних касах практично завжди не вистачало. Борг колгоспів по грошах перед колгоспниками на 1.01.1947 р. становив 1 370 588 руб. [12].

Зокрема, в господарствах Олександрівського району (досліджено звіти перших по списку 11 колгоспів з 41, що на той час діяли в районі) колгоспникам нараховували на трудодні в 1946 р. [13]:

Господарство	Населений пункт	Нараховано грошей на 1 трудодень (в крб.) за 1946 р.	Нараховано зерна на 1 трудодень (в кг) за 1946 р.	Нараховано іншої продукції (в кг) за 1946 р.
«Червона Зірка»	Бовтишка	0,40	0,228	0
«Пахарь»	Бовтишка	0,32	0,290	0
«Червоний лан»	Бовтишка	0,29	0,256	0
«Нове життя»	Бірки Перші	0,52	0,200	0
Ім. Крупської	Бірки Другі	0,55	0,201	0
«Червона нива»	Бандурове	0,997	0,520	0
«Червона праця»	Вищі Верещаки	0,51	0,200	0
ім. Шевченка	Вищі Верещаки	0,92	0,215	0
«Борець»	Голикове	0,80	0,320	0,150 овочами
«Перемога»	Івангород	1,18	0,165	0,219 соломи
«Прогрес»	Івангород	1,00	0,290	0

В деяких господарствах Олександрівського району, як от в колгоспі ім. Леніна (с.Китайгород), «Червоний сіяч» (с.Нижчі Верещаки), на 1 трудодень нараховували по 70 грам зерна; в колгоспі «Нове життя» (с. Нижчі Верещаки) - по 35 коп.; в колгоспі «Червоний сіяч» (с.Нижчі Верещаки) - по 12,5 коп. [14].

Подібна ситуація спостерігалася також в господарствах Маловисківського району (досліджено перші по списку 13 господарств) [15]:

Господарство	Населений пункт	Нараховано грошей на 1 трудодень (в крб.) за 1946 р.	Нараховано зерна на 1 трудодень (в кг) за 1946 р.	Нараховано іншої продукції (в кг) за 1946 р.
«Безбожник»	Оникіївка	0,35	0,340	-
ім. Кагановича	Ново-Миколаївка	0,02	0,250	-
«Заповіт Леніна»	Олександрівка	0,15	0,200	-
ім. газ.Правда	Ново-Злинківка	0,15	0,250	-
ім. Шевченка	Тарасівка	-	0,200	-
ім. 8 Березня	Димино	0,05	0,285	-
ім. Паризької Комуни	Михайлівка	0,08	0,200	-
13 років Жовтня	Злинка	0,20	0,230	-
10 років Жовтня	Злинка	0,22	0,260	0,475 соломи
ім. Фрунзе	Злинка	0,33	0,400	1,540 соломи
«Червоний серп»	Хутір Новоковка	0,783	0,150	-
ім. Сталіна	Злинка	-	0,250	-
ім. Чкалова	Злинка	0,02	0,100	-

Чи отримали колгоспники області все ними зароблене? Ні, бо селяни, зокрема, Олександрівського району, з колгоспної комори та колгоспної каси отримали менше з того, що їм нарахували [16]:

Господарство	Населений пункт	Наявність борошна і висівку у колгоспній коморі (цнт)	Видано зерна на трудові і факт. (цнт)	Заборговано зерна на трудові (цнт)	Нараховано грошей на трудові (крб.)	Заборговано грошей на трудові (крб.)
«Червона Зірка»	Бовтишка	1,0	193	18,0	30826	16322
«Пахарь»	Бовтишка	1,0	320	36	28406	13629
«Червоний лан»	Бовтишка	—	150,01	57	21029	13999
«Нове життя»	Бірки Перші	-	55,6	22,0	41169	27185
ім. Крупської	Бірки Другі	-	23,6	22,0	54282	45389
«Червона нива»	Бандурове	2,40	379	30,0	74693	32978
«Червона праця»	Вищі Верещаки	—	165	7,0	42384	22378
ім. Шевченка	Вищі Верещаки	—	140	14	51859	39323
«Борець»	Голикове	2,0	391	149	124055	87418
«Перемога»	Івангород	15	188	35	106167	72670
«Прогрес»	Івангород	3,0	303	3	112681	76169

Отже, практично в усіх досліджених колгоспах області виявилися значні заборгованості по розрахунках на трудові колгоспникам як по зерну, так і по грошам, що сягали в деяких господарствах, зокрема, по хлібові, досить великих розмірів - від 10% до 30%, а в деяких господарствах - навіть 90%. Заборгованість колгоспів перед селянами по грошам на трудові сягала від 40% до 90%. У багатьох колгоспах комори не мали борошна та висівку. У 500 колгоспах області селянам на трудові не тільки не виділили ні зерна, ні грошей, а й, навіть, їх не нарахували.

Форма оплати праці колгоспників у трудових призвела до того, що селянин працював фактично задарма, а якість і кількість його роботи не була пов'язана з матеріальним станом працюючого. Всі колгоспники тривалий час надзвичайно бідували.

З трудових, як форми оплати своєї праці, сільське населення зле глузувало, створивши, зокрема, такий влучний зразок народної творчості (записав О.Т.Кримський, 1930 р.н., нар. в с.Триліси Олександрівського району):

“Трудодень, трудодень,
трудодня.
Ходить дядько без штанів,
тітка - без спідниці!”

Все це свідчило про жахливу бідність колгоспників, масове недоїдання ними, а то й голод, страхітливе матеріальне зубожіння населення всіх сіл Кіровоградщини, попри важку і виснажливу працю майже кожного селянина в колгоспах і на присадибних ділянках.

-
1. Кіровоградська правда. - 1944. - 5 травня.
  2. Державний архів Кіровоградської області (далі - ДАКО), ф.3191, оп.4, спр.92, арк. 17.
  3. ДАКО, ф.3191, оп.4, спр.92, арк. 1.
  4. ДАКО, ф.3191, оп.4, спр.92, арк.1зв.
  5. ДАКО, ф.3191, оп.4, спр.92, арк.2.
  6. ДАКО, ф.3191, оп.4, спр.92, арк.17.
  7. ДАКО, ф.3191, оп.4, спр.92, арк.4.
  8. ДАКО, ф.3191, оп.4, спр.92, арк.4.
  9. ДАКО, ф.3191, оп.4, спр.92, арк.4.
  10. ДАКО, ф.3191, оп.4, спр.92, арк.16зв.
  11. ДАКО, ф.3191, оп.4, спр.92, арк.13.
  12. ДАКО, ф.3191, оп.4, спр.92, арк.16зв.
  13. ДАКО, ф.2875, оп.4, спр.30, арк.1-94.
  14. ДАКО, ф.2875, оп.4, спр.30, арк.23, 28.
  15. ДАКО, ф.2875, оп.4, спр.41, арк.26-75.
  16. ДАКО, ф.2875, оп.4, спр.30, арк.1-94.

Петренко И.Д. Расчеты за трудодни в колхозах Кировоградщины в 1946 году
В статье раскрываются итоги хозяйственной деятельности коллективных хозяйств области в 1946 году и размеры вознаграждений колхозникам за их работу.

Petrenko I.D. Calculating the payment for workday units in Kirovograd region collective farms in 1946
The overall results of the economical activity of the collective farms in the region and the amounts of collective farmers' remuneration for their work are uncovered in the article.

Отримано 25.09.2010